

МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО СОТ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано можливі наслідки приєднання України до СОТ.

Ключові слова: СОТ, міжнародна організація.

Abstract

Possible consequences of Ukraine's accession to the WTO have been analyzed.

Keywords: WTO, international organization.

Вступ

Питання приєднання України до СОТ викликають сьогодні чимало наукових дискусій з приводу прогнозування можливих наслідків від такого кроку. При цьому прогнозні оцінки цих наслідків є розрізненими і несистематичними та інколи є діаметрально протилежними – від вкрай негативних до вкрай позитивних.

Подібний стан вивчення цієї проблеми негативно позначається на спроможності науковців об'єктивно оцінити численні позитивні та негативні чинники впливу майбутнього членства України у СОТ на її економіку, зовнішню торгівлю, соціальну сферу.

Результати дослідження

Зараз в Україні побутують переважно розрізнені, несистематичні оцінки можливих наслідків її приєднання до СОТ. На відміну від Росії, в країні не проводився конкурс на підготовку незалежного дослідження цієї проблеми. Уряд не проводив належним чином консультацій з питань формування умов вступу до СОТ з представниками вітчизняного бізнесу; до цієї роботи на систематичній основі не залучалися науковці.

Безумовно, такий стан речей негативно позначається на спроможності уряду об'єктивно оцінити численні позитивні та негативні чинники впливу майбутнього членства в СОТ на економіку й соціальну сферу України.

Теоретично приєднання України до СОТ може створити для України низку нових можливостей.

Українські споживачі мають виграти від розширення внаслідок більш ефективної конкуренції на ринку асортименту та якості товарів і послуг, зниження їх ціни. Зниження цін стосуватиметься не лише готових імпортованих товарів та послуг, а й вітчизняних, у виробництві яких використовуються імпортовані компоненти. Водночас відбудуться відповідні зміни в обсягах і структурі споживання, яке наблизиться до стандартів розвинених країн. Підвищення платоспроможного попиту позитивно позначатиметься на зростанні виробництва, свідчитиме про покращання соціально-економічного становища населення.

Для виробників потенційні вигоди будуть пов'язані з отриманням полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, капіталів, міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках. Відбудеться зниження комерційних ризиків — внаслідок встановлення більш стабільного режиму торгівлі, а також зменшення транспортних витрат — внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн-членів СОТ. Усе це загалом сприятиме зниженню собівартості української продукції і, відповідно, підвищенню конкурентоспроможності українських компаній.

Експортоорієнтовані галузі економіки можуть виграти від зменшення втрат від дискримінаційних заходів (які сьогодні становлять \$2—3 млрд. на рік), зокрема через отримання недискримінаційного ставлення в рамках антидемпінгових розслідувань. З'являться нові можливості для відстоювання національних інтересів через застосування багатосторонніх механізмів справедливого вирішення торговельних спорів, що діють у рамках СОТ.

Окрема стаття потенційних вигод — це отримання міжнародно визнаного права застосування комплексу виважених (обґрунтованих) заходів захисту внутрішнього ринку, окремих галузей економіки відповідно до угод СОТ: статті XII ГАТТ про обмеження для збереження рівноваги платіжного балансу; угод про захисні заходи, про сільське господарство, про застосування санітарних

і фітосанітарних заходів, про субсидії та компенсаційні заходи, а також статті VI ГАТТ про антидемпінгові та компенсаційні заходи.

Водночас слід зазначити, що головні позитивні ефекти слід пов'язувати з дією додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ. Впровадження цивілізованих умов конкуренції і прозорого правового поля стимулюватиме загальне прискорення структурних реформ і створить стимули для підвищення конкурентоспроможності, для інновацій. Цьому сприятиме приведення національного законодавства (зокрема у сфері оподаткування, митного регулювання, стандартизації та сертифікації, регулювання сфери послуг, конкурентної політики, охорони інтелектуальної власності) у відповідність до норм і правил СОТ. Підвищення прозорості державної політики, усунення значної кількості персональних преференцій сприятиме звільненню торгівлі від адміністративного тиску та водночас усуне потребу надмірного лобювання корпоративних інтересів у парламенті та уряді. І це є важливою передумовою для ефективнішої боротьби з корупцією.

Водночас практичний досвід багатьох країн світу, які нині є членами СОТ, особливо країн, що розвиваються, вказує на те, що більшість потенційно можливих позитивних наслідків для країни, її виробників реалізується не автоматично, а є результатом розумної політики, яка створює потенціал для використання таких можливостей. Саме тому сьогодні в рамках СОТ одним з найуживаніших термінів став «capacity building», тобто створення потенціалу використання можливостей.

Як підвищити можливості використання Україною переваг членства в СОТ? Для того, щоб оптимально використати потенційні переваги від членства в СОТ, слід чітко усвідомлювати, які саме існують обмеження у використанні переваг членства в міжнародній торговій системі.

Переваги вільного доступу на ринки, які надасть членство в СОТ, більшою мірою стосуються ринків з переважно ціновою конкуренцією, тобто ринків сировинної продукції і стандартизованих масових готових виробів. Вони значно меншою мірою стосуються високотехнологічних виробів, що постачаються переважно в рамках замкнутих систем обороту ТНК та мінімально піддаються впливу лібералізаційних заходів СОТ. Отже, якщо Україна покладатиметься лише на дію ефектів торговельної лібералізації, то ще тривалий час вона буде утримуватися у сфері низькотехнологічного експорту з низькими рівнями прибутків, що стримуватиме темпи внутрішніх реформ. Тобто ми постаємо перед необхідністю використання більш широкого арсеналу заходів економічної політики, які б, зокрема, впливали в напрямі прискорення інновацій у секторах потенційних конкурентних переваг української економіки, створення умов для формування потужних українських ТНК, здатних до конкуренції в глобальному економічному середовищі.

Можливість нарощування обсягів продажу українських товарів і послуг на зарубіжних ринках може стримуватися несумісністю сучасної товарної структури експорту України зі структурою світової торгівлі. Так, за підсумками 2004р., в структурі українського експорту переважали недорогочінні метали та вироби з них (41,3%), продукція АПК (близько 11%), хімічна продукція (близько 9%), текстиль (3,8%); продукція машино- та приладобудування, виробництва транспортних засобів становила лише 14,3%. Зовсім інша ситуація, за даними WTO International Trade Statistics 2004, на світовому товарному ринку, де частка чорних металів за 1990—2003 рр. зменшилася з 3,1 до 2,3% (до \$144 млрд.), текстильних виробів — з 3,1 до 2,5% (до \$157 млрд.), сільськогосподарських продуктів — з 9,3 до 7,2% (до \$558 млрд.), а, наприклад, частка офісного та телекомунікаційного обладнання, навпаки, зросла з 8,8 до 15,2% (до \$940 млрд.). Схожа ситуація спостерігається у сфері експорту послуг, де найбільша питома вага в 2004р. в Україні належала транспортним послугам (83,5%) — тоді як у світовому експорті вони не перевищують 23%. З другого боку, експорт туристичних послуг України становить 2,3%, а в світовому експорті послуг — 23%.

Отже, без структурної адаптації до пріоритетів світової економіки, формування з цією метою адекватної інноваційної та інвестиційної стратегії (і не тільки держави, а й передусім сфери бізнесу!) нам годі й думати про використання переваг міжнародної торговельної системи.

Не варто гадати, що вступ до СОТ повністю усуває загрозу антидемпінгових розслідувань, хоч він і потенційно покращує позиції країни, проти якої вони ініціюються. Кількість таких розслідувань та реалізованих антидемпінгових заходів членів СОТ має тенденцію до зростання. Так, за даними Секретаріату СОТ, за 1995—2004рр. було порушено 1845 антидемпінгових розслідувань і зареєстровано 1066 випадків накладення антидемпінгового мита — причому кількість таких випадків у 2004р. зросла, порівняно з 1995р., зі 157 до 330 та зі 118 до 163, відповідно.

Успішне використання існуючих у СОТ механізмів багатостороннього врегулювання спорів може стримуватися відсутністю в різних сферах економіки належної кількості добре підготовлених, досвідчених фахівців у галузі міжнародного торгового права. За наявності дефіциту таких фахівців,

Україні буде непросто скористатися перевагами членства в СОТ і запобігти невиправданим витратам у процесі приєднання.

Як мінімізувати можливі негативні наслідки приєднання до СОТ? Приєднання до СОТ може загострити ряд внутрішніх економічних проблем України, що зараз є менш вираженими, з огляду на наявність певних бар'єрів для торгівлі та використання заходів державної підтримки окремих виробництв. Найбільш істотними напрямками такого несприятливого впливу можна вважати наступні.

Подальша лібералізація торгівлі поступово посилить вплив світової кон'юнктури на економіку України, зумовить підвищення економічних ризиків у періоди глобальної економічної нестабільності. Ці ризики можуть неадекватно компенсуватися позитивним впливом світової кон'юнктури в періоди її сприятливого розвитку, — зважаючи на те, що лібералізація і включення до глобальних процесів автоматично не призводять до виправлення структурних вад менш розвинених країн.

Негативний вплив світової кон'юнктури здатен інколи істотно зменшити переваги від лібералізації доступу до ринків. Так, можна було б очікувати, що за рахунок скорочення та поступового скасування кількісних обмежень відбудеться збільшення обсягів українського експорту до ЄС продукції чорної металургії. Проте цю можливість навряд чи можна буде реалізувати в умовах структурної кризи ринку чорних металів у світі та перспективи скоординованого країнами ОЕСР вимушеного згортання виробничих потужностей у цій сфері.

Концентрація на потенційних довгострокових перевагах членства в СОТ може спричинити недооцінку наслідків початкового періоду. Отже, можуть своєчасно не бути передбачені дії уряду за несприятливих умов (що цілком можливі, особливо при неправильному підході до формулювання умов та неадекватному відстоюванні національних інтересів у процесі приєднання).

Цілком можливі тимчасові ускладнення у сфері державного регулювання економічного розвитку, спричинені необхідністю (а) переходу на нові, міжнародно погоджені умови державного регулювання економіки та (б) відмови від використання традиційних важелів економічної і, перш за все, вертикальної промислової політики, а саме: можливості застосовувати пільги до оподаткування, мита та інших платежів, списувати заборгованість підприємств перед державою, використовувати державні закупівлі як інструмент стимулювання вітчизняного виробництва, контролювати та регулювати фінансові потоки, висувати до іноземних інвесторів вимоги стосовно джерел придбання ними комплектуючих (вимога місцевого компонента виробництва) та напрямів збуту товарів. Потрібно буде відмовитися від багатьох положень, закріплених в існуючих галузевих програмах (зокрема відповідно до законів про підтримку вітчизняних гірничо-металургійного комплексу, суднобудування, автомобілебудування, літакобудування), які несумісні з нормами СОТ. І хоча в більш довгостроковому контексті всі ці зрушення можна розглядати як позитивний фактор, у короткостроковому це може викликати проблеми для секторів, які користуються значними державними субсидіями. Певні ускладнення можуть виникнути і для виробників, які підпадають під дію системи державних закупівель, що зараз здійснюються за відсутності відкритої конкуренції.

Одним з найістотніших негативних чинників, дія якого активізується при вступі до СОТ, є те, що окремі вітчизняні виробники можуть виявитися не готовими до жорсткої міжнародної конкуренції. Україна має сьогодні невисокий, за міжнародними критеріями, потенціал конкурентоспроможності.

Зважаючи на ці аргументи та на результати докладного опитування експертів, можна стверджувати, що вплив приєднання до СОТ буде для різних галузей економіки досить різним. Але в будь-якому разі цей негативний вплив зменшуватиметься з часом, що засвідчують експерти, рівень песимізму яких стосовно довгострокового періоду після набуття членства в СОТ майже вдвічі нижчий.

Узагальнена оцінка можливих наслідків вступу до СОТ за секторами та галузями економіки України.

Висока ймовірність переважання позитивних наслідків

Харчова промисловість, легка промисловість, телекомунікації, туристичні послуги, фондові ринки, трубопровідний транспорт, страхування, поштовий зв'язок, банківські послуги.

Певна ймовірність переважання позитивних наслідків

Літакобудування, суднобудування, хімічна промисловість, сільське господарство, залізничний транспорт, ріелтєрські послуги, освіта, морський транспорт, медичні послуги.

Можливий баланс між позитивними та негативними наслідками

Енергетика, авіаційний транспорт.

Певна ймовірність переважання негативних наслідків

Металургія.

Висока ймовірність переважання негативних наслідків

Автомобілебудування, вугледобувна промисловість, радіоелектронна промисловість, сільськогосподарське машинобудування.

Істотні проблеми реструктуризації, очевидно, чекатимуть й український аграрний сектор, що користується зараз досить значним рівнем захисту від зовнішньої конкуренції.

З другого боку, слід зазначити, що в Україні загалом існує значно нижчий рівень державної підтримки сільського господарства, ніж у розвинених країнах. Видатки на зазначені цілі останніми роками дорівнювали близько 0,5% ВВП, тоді як в Угорщині — 1,8%, Японії та ЄС — по 1,7%, Чехії — 1,6%, США — 1,5%, Канаді — 1,3%, Росії — 0,8%. У розрахунку на душу населення, субсидії становили: в Японії — \$566, США — \$350, ЄС — \$336, Канаді — \$163, Угорщині — \$111, Чехії — \$100, Росії — \$60, а в Україні — лише \$3,3.

Але й тут можуть виникати проблеми з тим, що доведеться скорочувати ті види субсидій, які підпадають під заборону або обмеження згідно з Угодою про сільське господарство, відповідно збільшуючи дозволені субсидії — на фінансування дослідницьких, навчальних, консультативних та маркетингових програм, створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки, страхування та гарантування безпеки доходів, виплати на відшкодування збитків від стихійних лих, допомогу на структурну перебудову, виплати за програмами охорони довкілля та регіональними програмами допомоги.

З проблемами перебудови зіштовхнеться й український сектор послуг. Від претендентів на вступ до СОТ сьогодні вимагається дедалі жорсткіший підхід до формування зобов'язань у секторах послуг — стосовно як обсягу зобов'язань, так і обмежень у застосуванні перехідних положень щодо їх запровадження. Проте слід зазначити, що більшість секторів послуг у принципі менш вразливі до чинників міжнародної конкуренції, ніж галузі, пов'язані з виробництвом товарів. Адже місцеві постачальники послуг мають переваги перед іноземними завдяки кращому розумінню місцевого споживача, місцевих традицій, законодавчого та адміністративного регулювання, налагодженим громадським зв'язкам, відсутності мовного бар'єру.

Певним винятком тут є сфера авіаційних і, якоюсь мірою, морських транспортних послуг, де форсування лібералізації та невжиття превентивних заходів з підвищення конкурентоспроможності національних перевізників може призвести до часткового витіснення з міжнародних ринків перевезень.

Загалом, сьогодні Україна має певний запас міцності щодо дії зовнішньоторгових чинників економічної безпеки. Зокрема торговельний баланс характеризується позитивним сальдо. На безпечному рівні перебуває частка імпорту продовольчих і непродовольчих товарів народного споживання, обсяг зовнішнього боргу та видатки на його погашення і обслуговування, частка імпорту в постачанні нафти з однієї країни від потреби, коефіцієнт покриття імпорту експортом. Зважаючи на це, не слід очікувати істотного негативного впливу приєднання до СОТ на стан економічної безпеки України. Проте стан золотовалютних резервів країни поки що недостатній для гарантування макроекономічної стабільності в умовах посилення впливу на економіку України коливань світової кон'юнктури. Певною мірою невизначена ситуація навколо збільшення частки високотехнологічної продукції та продукції машинобудування: це залежатиме переважно від здатності адаптації вітчизняної промисловості до умов більш жорсткої конкуренції та прискорення темпу інновацій.

Оцінюючи загалом проблему можливих негативних наслідків та ризиків, що впливають з приєднання до СОТ, слід зазначити, що дію несприятливих економічних чинників не слід абсолютизувати. Здебільшого потенційно можливі заходи щодо їх запобігання або мінімізації. І відповідні заходи мають бути передбачені в кінцевих домовленостях про умови приєднання та в програмі урядових заходів, пов'язаних з приєднанням України до СОТ.

У цілому приєднання України до СОТ відповідає її стратегічним інтересам. По суті, воно означатиме кардинальний поворот від практики довільного встановлення та застосування державою правил економічної поведінки до поступового впровадження правил, визнаних на багатосторонній міжнародній основі. Цей крок може стати вирішальним у процесі становлення цивілізованого ринкового господарства в нашій країні, здійснення більш радикальних адміністративної і структурної реформ, прискорення інтеграції України у світові та європейські економічні й політичні структури.

Проблеми, що виникають на цьому шляху, не повинні сприйматися як причина для затягування цього процесу. Навпаки, вони потребують активізації внутрішніх соціально-економічних перетворень на основі чітко сформульованих мети та завдань, тісно пов'язаних з міжнародними зобов'язаннями України. Вичікування моменту, коли країна, в умовах недосконалої конкуренції, стане за рівнем конкурентоспроможності повністю готовою до членства в СОТ — а саме це пропонують численні критики нинішнього процесу набуття членства в цій організації, — приблизно те ж саме, що сподіватися навчитися плавати, уникаючи входження у воду.

Висновок

У цілому приєднання України до СОТ відповідає її стратегічним інтересам. По суті, воно означатиме кардинальний поворот від практики довільного встановлення та застосування державою правил економічної поведінки до поступового впровадження правил, визнаних на багатосторонній міжнародній основі. Цей крок може стати вирішальним у процесі становлення цивілізованого ринкового господарства в нашій країні, здійснення більш радикальних адміністративної і структурної реформ, прискорення інтеграції України у світові та європейські економічні й політичні структури.

Разом з тим слід зазначити, що вигоди від вступу країни до СОТ визначаються, у кінцевому підсумку, відносно конкурентоспроможністю вироблених товарів і послуг, яка перебуває в Україні на порівняно невисокому рівні. Зниження торгових бар'єрів стимулює зростання зовнішньоторговельного обороту як щодо експорту, так і щодо імпорту. Тобто вже незабаром можна відзначити, що якщо сумарне зростання експорту унаслідок вступу до СОТ виявиться більшим, ніж сумарне зростання імпорту – можна попередньо говорити про можливий вигравш від вступу до СОТ.

На сьогодні комплексної оцінки наслідків приєднання України до СОТ поки що не зроблено. Така оцінка являє собою дуже складне завдання оскільки, зокрема, припускає: оцінку наслідків для тисяч товарних груп, оцінку міжгалузевих ефектів, оцінку з урахуванням майбутніх змін законодавства, тарифів і методів регулювання зовнішньої торгівлі з урахуванням вимог СОТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головинська В. Україна і Світова організація торгівлі: стан, проблеми, перспективи інтеграції / Українська академія держ. управління при Президентові України; Центр дослідження адміністративної реформи. — К.: Видавництво УАДУ, 2004. — 167 с.
2. Деякі аспекти формування стратегії вступу України до СОТ // Тези науково-практичної конференції “Перспективи та проблеми участі України у СОТ в контексті економічної безпеки”. – Матеріали Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. – К.: Інститут міжнародних відносин КНУ, 2005.
3. Прес-реліз конференції “Україна і Світова організація торгівлі”. – Київ, 03.07.2004.
4. Сиденко В., Барановський О. Україна і Світова організація торгівлі: як збільшити плюси та зменшити мінуси // Дзеркало тижня. - №26(401), 13-20.07.2005 р.

Поліводський Артем Сергійович – студент групи 2БС-17б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: artempolivodsky15@gmail.com

Науковий керівник: **Корнієнко Валерій Олександрович** – кандидат історичних наук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно-політичних наук, академік Української Академії політичних наук.

Polivodsky Artem Sergiyovych - student of the 2BS-17b group, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnitsa National Technical University, Vinnytsia, e-mail: artemgivod.com.com

Leader of the Chair: Valeriy Kornienko - Candidate of Science, Doctor of Political Science, Professor, Head of the Department of Cyclo-Political Science, Academician of Yekrainik.